

УДК 378.147:81'243

DOI 10.31654/2663-4902-2026-PP-2-39-45

Ненько Ю. П.

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри мовної підготовки
Національного університету цивільного захисту України
Nenko_yuliia@nuczu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7868-0155>

**ЗАСВОЄННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ
ЯК ПОЕТАПНИЙ КОГНІТИВНИЙ ПРОЦЕС**

У статті розглянуто процес засвоєння іншомовної лексики як складний поетапний когнітивний процес, що передбачає поступове формування знань – від первинного ознайомлення до його активного використання у мовленні. Обґрунтовано, що засвоєння лексичних одиниць має поетапний і безперервний характер і включає п'ять взаємопов'язаних стадій: ознайомлення зі словом, опанування його форми, встановлення значення, закріплення у пам'яті та активне використання. Визначено типові труднощі, що виникають на кожному етапі, а також запропоновано відповідні методичні стратегії їх подолання. Доведено доцільність поєднання діяльнісного, когнітивного та психолінгвістичного підходів до навчання лексики. Показано ефективність використання інноваційних технологій, що дозволяють організувати поетапне навчання, забезпечити систематичне повторення та створити умови для практичного використання лексичних одиниць.

Ключові слова: лексична компетентність, засвоєння лексики, поетапне навчання іноземної мови, інноваційні технології, професійно орієнтоване навчання.

Постановка проблеми. Однією з ключових передумов ефективного оволодіння мовою є сформованість лексичної компетентності, яка забезпечує реалізацію як рецептивних (читання, аудіювання), так і продуктивних (говоріння, письмо) видів мовленнєвої діяльності. Без достатнього словникового запасу неможливе повноцінне розуміння інформації та адекватне вираження власних думок, що зумовлює центральну роль лексики у структурі іншомовної комунікативної компетентності.

Незважаючи на значну увагу до проблеми навчання іноземних мов, питання ефективного опанування лексики залишається одним із найбільш складних у практиці викладання. Дослідження у галузі теорії та методики навчання іноземних мов свідчать, що труднощі засвоєння лексики зумовлені як об'єктивними чинниками (полісемія, колокації, відмінності між мовами), так і недостатньою сформованістю стратегій навчання у здобувачів освіти. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах обмеженого навчального часу та необхідності швидкого досягнення функціонального рівня володіння мовою.

Сучасні методичні підходи дедалі частіше підкреслюють неефективність ізольованого заучування лексичних одиниць поза контекстом. Дослідники наголошують на необхідності організації процесу навчання таким чином, щоб нова лексика засвоювалася у зв'язку з реальними комунікативними ситуаціями та змістовною діяльністю здобувачів освіти, що сприяє глибшому розумінню та тривалому запам'ятовуванню [3].

Дослідження у сфері оволодіння лексикою доводять, що засвоєння слів є не одномоментним актом, а складним поетапним процесом, який включає декілька взаємопов'язаних стадій – від первинного ознайомлення зі словом до його активного

використання у мовленні. Відповідно, ефективність навчання значною мірою залежить від урахування цих стадій та застосування адекватних методичних підходів на кожному з етапів.

Ефективність проходження кожної зі стадій значною мірою залежить від того, наскільки навчання організоване як діяльнісний процес [3]. Це важливо в умовах професійно орієнтованого навчання, де традиційні підходи до викладання мови часто не відповідають специфічним комунікативним вимогам майбутньої професійної діяльності [7]. У цьому контексті особливої уваги набувають підходи, що передбачають інтеграцію мовного та предметного змісту, зокрема CLIL (англ. Content and Language Integrated Learning), де лексика засвоюється не ізольовано, а в процесі розв'язання пізнавальних і професійно орієнтованих завдань [3].

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблематиці лексичної компетентності, недостатньо дослідженим залишається питання системної організації процесу засвоєння лексики з урахуванням його стадійності, а також практичного впровадження відповідних стратегій у навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування лексичної компетентності посідає центральне місце у теорії та методиці навчання іноземних мов. Дослідники одностайно підкреслюють, що лексика є базовим компонентом мовної системи, оскільки саме вона забезпечує можливість вираження змісту та реалізацію всіх видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання та письма [6; 8].

У сучасних дослідженнях значна увага приділяється питанням ефективних стратегій засвоєння лексики. Зокрема, обґрунтовується доцільність використання комбінаторних методів навчання, що поєднують довільне та мимовільне запам'ятовування. Такий підхід забезпечує залучення різних типів пам'яті та сприяє більш стійкому закріпленню лексичних одиниць у довготривалій пам'яті [4].

З позицій сучасної психолінгвістики процес засвоєння лексики розглядається як взаємодія свідомих і підсвідомих механізмів. У цьому контексті підкреслюється ефективність імпліцитного засвоєння, яке відбувається у процесі мовленнєвої діяльності та сприяє формуванню автоматизованих навичок використання слова [5]. Водночас дослідники наголошують на відсутності універсального методу навчання лексики та необхідності варіювання підходів з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти.

Окремий напрям сучасних досліджень пов'язаний із впровадженням діяльнісних та контекстуально орієнтованих підходів до навчання лексики. Підхід CLIL передбачає інтеграцію мовного та предметного змісту, що забезпечує засвоєння лексики у процесі виконання пізнавальних і професійно орієнтованих завдань [3] та сприяє формуванню глибших семантичних зв'язків і підвищує рівень мотивації здобувачів освіти.

Важливим аспектом сучасних наукових розвідок є також використання інноваційних технологій у навчанні лексики. Застосування цифрових інструментів дозволяє організувати поетапне засвоєння лексичних одиниць, забезпечити їх систематичне повторення та умови для практичного використання у різних комунікативних ситуаціях [1].

У дослідженнях, присвячених професійно орієнтованому навчанню іноземних мов, підкреслюється необхідність адаптації методів навчання до специфічних комунікативних потреб майбутньої професійної діяльності та наголошується на важливості формування здатності до використання лексики у реальних професійних ситуаціях, що забезпечує практичну спрямованість мовної підготовки [7].

Аналіз наукових праць свідчить, що системна організація процесу засвоєння лексики з урахуванням його поетапного характеру є недостатньо розробленою. Потребує подальшого дослідження інтеграція теоретичних положень щодо механізмів засвоєння лексики з практичними методиками, спрямованими на забезпечення ефективного проходження всіх стадій її опанування.

Метою статті є аналіз процесу опанування іншомовної лексики крізь призму стадійного підходу та визначення ефективних стратегій навчання, що сприяють формуванню лексичної компетентності здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засвоєння лексики не обмежується механічним запам'ятовуванням окремих слів. Лексична компетентність передбачає знання форми слова, його значення, особливостей уживання, колокацій, а також здатність використовувати його у різних комунікативних ситуаціях.

Засвоєння лексичних одиниць має поетапний і безперервний характер, оскільки оволодіння словом відбувається поступово – від поверхневого впізнавання до глибокого розуміння та активного використання. Засвоєння лексики може відбуватися не лише свідомо, але й імпліцитно – у процесі виконання змістовних завдань, коли увага здобувачів освіти зосереджена передусім на розв'язанні пізнавальної проблеми, а не на запам'ятовуванні слів як таких [3]. Процес засвоєння не є бінарним («знає / не знає»), а передбачає поетапне поглиблення знань про слово, включаючи його семантичні, граматичні та прагматичні характеристики. Водночас традиційні підходи до навчання лексики, орієнтовані на механічне запам'ятовування, не забезпечують належного рівня сформованості лексичної компетентності, оскільки не сприяють переходу лексики у активне використання [6].

Такий підхід узгоджується з положенням про існування мимовільного запам'ятовування, яке є більш ефективним у випадках, коли навчальний матеріал викликає емоційний відгук та залучає здобувачів освіти до активної діяльності [4].

Зазначене узгоджується з психолінгвістичними уявленнями про несвідоме засвоєння лексики, яке відбувається у процесі мовленнєвої діяльності без спеціально спрямованих зусиль і забезпечує формування автоматизованих навичок використання слова [5].

З позицій когнітивної психолінгвістики процес засвоєння лексики розглядається як взаємодія свідомих і підсвідомих механізмів, що забезпечують як аналітичне опрацювання мовного матеріалу, так і його інтуїтивне засвоєння у процесі комунікації [5].

Опанування іншомовної лексики є поетапним когнітивним процесом, що включає низку взаємопов'язаних стадій. Такий підхід дозволяє більш точно описати механізми засвоєння слів і визначити методичні труднощі, які виникають на кожному з етапів.

Перший етап – стадія ознайомлення зі словом (англ. *encountering the word*) передбачає первинне сприйняття нової лексичної одиниці, що зазвичай відбувається у процесі читання або аудіювання. Слово засвоюється в контексті, що створює передумови для формування початкового уявлення про його значення, часто на основі інтуїтивного здогадування та попереднього мовного досвіду [5]. Важливу роль на цьому етапі відіграє мовлення викладача як зразок автентичного використання лексики [2].

Основні труднощі пов'язані з недостатністю контекстуальних підказок, низьким рівнем мовної підготовки та обмеженим використанням стратегій здогадки значення слова. Унаслідок цього здобувачі освіти або ігнорують нові слова, або надмірно покладаються на переклад.

Ефективним є використання контекстуально орієнтованих методів навчання: автентичних текстів, аудіо- та відеоматеріалів, а також завдань на прогнозування змісту, роботу з ключовими словами та активізацію попередніх знань. Такий підхід сприяє інтеграції нової лексики у вже сформовані когнітивні структури та підвищує рівень її осмислення [3].

Друга стадія – опанування форми слова (англ. *getting the word form*) передбачає засвоєння його фонетичної та графічної форми, включаючи вимову, наголос і написання, а також встановлення зв'язку між звуковою та візуальною репрезентаціями.

Типовими труднощами є невідповідність між написанням і вимовою в англійській мові, інтерференція рідної мови та недостатня увага до фонетичного аспекту,

що призводить до ситуацій, коли слово впізнається при читанні, але не використовується в усному мовленні.

Ефективним є поєднання аудіального та візуального каналів сприйняття: використання фонетичних вправ, повторення за зразком, транскрипції, а також інтерактивних цифрових інструментів. Особливу увагу доцільно приділяти співвідношенню між написанням і вимовою, що сприяє формуванню цілісного уявлення про слово.

Третя стадія – опанування значення слова (англ. *getting the word meaning*) передбачає встановлення його семантичного наповнення, включаючи основні та контекстуальні значення, полісемію, а також зв'язки з іншими лексичними одиницями. У психолінгвістичному аспекті цей процес пов'язаний із формуванням семантичних мереж [5].

Основні труднощі полягають у спрощеному засвоєнні значення через прямий переклад, що не враховує багатозначності, синонімії, омонімії та особливостей сполучуваності слів.

Доцільним є використання контекстуально орієнтованих стратегій семантизації: аналіз тексту, пояснення значень через контекст, візуалізація (схеми, зображення), а також робота з тематичними групами та семантичними картами. Такий підхід забезпечує формування глибших семантичних зв'язків і сприяє більш ефективному засвоєнню лексики [3].

Четверта стадія – закріплення у пам'яті (англ. *consolidating word form and meaning in memory*) передбачає перенесення лексичних одиниць із короткочасної у довготривалу пам'ять через повторення, варіативне використання та застосування мнемотехнік.

Типовими проблемами є механічне заучування без контексту, відсутність систематичного повторення та обмежена кількість практичних завдань, що призводить до швидкого забування лексики.

Ефективність закріплення забезпечується систематичним інтервальним повторенням, використанням різноманітних вправ (*matching, gap-filling, paraphrasing*), а також мнемотехнік, асоціативних зв'язків і групування лексики (*chunking*). Використання цифрових ресурсів дозволяє автоматизувати процес повторення та підвищити його регулярність і адаптивність [1; 4].

П'ята стадія – використання слова (англ. *using the word*) передбачає активне застосування лексичних одиниць у мовленні – усному та писемному – з урахуванням їх граматичних, стилістичних і колокаційних особливостей. Саме на цьому етапі відбувається перехід лексики з пасивного у активний словниковий запас.

Основні труднощі пов'язані з невпевненістю здобувачів освіти, обмеженим досвідом використання нової лексики та недостатнім знанням контекстів її вживання, що часто призводить до уникнення або неправильного використання слів.

Ефективними є діяльнісні та комунікативно орієнтовані методи навчання: рольові ігри, дискусії, проєктна діяльність, аналіз реальних ситуацій, а також використання цифрових платформ і відеоконтенту. Орієнтація на професійні контексти забезпечує практичну спрямованість навчання та сприяє закріпленню лексики у реальному мовленні [3; 7].

Ефективність засвоєння лексики значною мірою залежить від урахування різних аспектів знання слова. До них належать форма (фонетична та графічна), значення, граматичні характеристики, колокаційні зв'язки, частотність уживання та стилістичні особливості. Ігнорування цих компонентів призводить до формування поверхневого знання, що не забезпечує повноцінного функціонування слова у мовленні.

Аналіз труднощів засвоєння лексики свідчить, що значна частина проблем пов'язана не лише зі складністю мовного матеріалу, але й з недостатнім використанням ефективних стратегій навчання. Здобувачі освіти часто обмежуються перекладом або механічним запам'ятовуванням, не застосовуючи когнітивні та метакогнітивні стратегії, необхідні для глибокого опрацювання лексичних одиниць.

Важливим чинником ефективності засвоєння лексики є також індивідуальний стиль навчання здобувачів освіти. У психолінгвістичних дослідженнях виокремлюються аналітичний та комунікативний стилі, які корелюють відповідно зі свідомим та підсвідомим підходами до навчання лексики [5].

Отже, ефективне формування лексичної компетентності можливе лише за умови системного врахування стадій засвоєння слів та цілеспрямованого розвитку стратегій роботи з лексикою. Це передбачає організацію навчального процесу таким чином, щоб кожен етап – від ознайомлення до активного використання – був методично забезпечений відповідними видами діяльності.

Цифрові інструменти дозволяють інтегрувати всі етапи засвоєння лексики – від її презентації до закріплення та використання – у межах єдиного навчального середовища, що підвищує ефективність навчального процесу [1].

Сучасні підходи до навчання лексики акцентують необхідність організації навчального процесу через діяльність здобувачів освіти, що передбачає інтеграцію мовленнєвої діяльності, мислення та практичного застосування знань у різних комунікативних ситуаціях [6].

Ефективне навчання лексики передбачає системне поєднання різних методів і прийомів відповідно до стадій її засвоєння. Орієнтація на поетапність процесу дозволяє підвищити якість формування лексичної компетентності та забезпечити більш стійкі результати навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило встановити, що засвоєння іншомовної лексики є складним багаторівневим процесом, який має поетапний і безперервний характер і передбачає поетапне формування знань про слово – від первинного ознайомлення до його активного використання у мовленні.

Проведений аналіз дозволив встановити, що ефективність формування лексичної компетентності значною мірою залежить від системного врахування стадій засвоєння лексики та цілеспрямованого добору методів навчання відповідно до кожного етапу. Ігнорування окремих стадій або їх недостатня методична підтримка призводить до поверхневого засвоєння лексичних одиниць і обмежує можливості їх практичного використання.

Обґрунтовано доцільність поєднання діяльнісного підходу з когнітивно орієнтованими стратегіями навчання, що забезпечують як глибоке опрацювання лексики, так і її довготривале збереження у пам'яті. Особливого значення набуває контекстуалізація навчання, зокрема через інтеграцію мовного та предметного змісту, що створює умови для імпліцитного засвоєння лексики у процесі виконання змістовно значущих завдань.

Встановлено, що підвищення ефективності навчання лексики можливе за умови поєднання різних підходів – діяльнісного, когнітивного та психолінгвістичного – з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Використання інноваційних технологій у цьому процесі розширює можливості організації навчання, забезпечуючи поетапність, системність і адаптивність засвоєння лексичних одиниць.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні та експериментальній перевірці методичних моделей навчання лексики, що інтегрують стадійний підхід із цифровими інструментами та орієнтовані на специфіку професійної підготовки здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Давиденко О., Задорожна Т. Особливості використання інноваційних технологій для навчання англійської лексики. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*. 2022. С. 27–31. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-03>
2. Ненько Ю. П. Мовлення викладача як фактор формування мовленнєвої культури майбутнього фахівця у сфері пожежної безпеки. *Гуманізація навчально-виховного процесу*. 2012. Спецвип. 6, ч. 1. С. 151–157.

3. Посудієвська О. Особливості опрацювання іншомовного вокабуляру згідно підходу CLIL. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 11. С. 2654–2665. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11\(51\)-2654-2665](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11(51)-2654-2665)
4. Ромашина З. Використання науково-методичних способів та прийомів запам'ятовування лексики при вивченні іноземних мов. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. № 218. С. 221–225. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-221-225>
5. Шестопалова І. Навчання іншомовної лексики у світлі сучасної психолінгвістики: когнітивний підхід. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Філологія*. 2025. С. 120–124. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.2.17>
6. Huang Z. English vocabulary teaching in senior high school from the perspective of the activity-based approach. *Educational and Humanities*. 2026. Vol. 2. P. 75. DOI: <https://doi.org/10.63313/EH.9043>
7. Nenko, Y., Yaryhina, V., Vorona, V. Study of officers' readiness for foreign language interaction in international operations. *Práxis Educacional*. 2021. T. 17, № 46. С. 465–487. DOI: <https://doi.org/10.22481/praxisedu.v17i46.8816>
8. Sembiring M., Fahada N., Putra S. Exploring teachers' and students' perspectives on teaching vocabulary through word puzzle games. *ALACRITY: Journal of Education*. 2026. P. 132–143. DOI: <https://doi.org/10.52121/alacrity.v6i1.1030>

References

1. Davydenko, O., & Zadorozhna, T. (2022). Osoblyvosti vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii dlia navchannia anhliiskoi leksyky [Features of using innovative technologies for teaching English vocabulary]. *Pedagogical Sciences: Theory and Practice*, 27–31. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-03> [in Ukrainian].
2. Nenko, Yu. P. (2012). Movlennia vykladacha yak faktor formuvannia movlennievoi kultury maibutnoho fakhivtsia u sferi pozhezhnoi bezpeky [Teacher's speech as a factor in shaping the speech culture of future specialists in the field of fire safety]. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu – Humanization of the Educational Process*, Special Issue 6(1), 151–157 [in Ukrainian].
3. Posudiiivska, O. (2025). Osoblyvosti opratsiuvannia inshomovnoho vokabularu zghidno pidkhdou CLIL [Features of processing foreign language vocabulary according to the CLIL approach]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific Innovations and Advanced Technologies*, (11), 2654–2665. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11\(51\)-2654-2665](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11(51)-2654-2665) [in Ukrainian].
4. Romashyna, Z. (2025). Vykorystannia naukovo-metodychnykh sposobiv ta pryiomiv zapamiatovuvannia leksyky pry vyvchenni inozemnykh mov [Use of scientific and methodological techniques for memorizing vocabulary in foreign language learning]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky – Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences*, (218), 221–225. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2025-1-218-221-225> [in Ukrainian].
5. Shestopalova, I. (2025). Navchannia inshomovnoi leksyky u svitli suchasnoi psykhohinvistyky: kohnityvnyi pidkhdid [Teaching foreign language vocabulary in the light of modern psycholinguistics: a cognitive approach]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Filolohiia – Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Philology*, 120–124. <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2025.2.17> [in Ukrainian].
6. Huang, Z. (2026). English vocabulary teaching in senior high school from the perspective of the activity-based approach. *Educational and Humanities*, 2, 75. <https://doi.org/10.63313/EH.9043> [in English].
7. Nenko, Y., Yaryhina, V., & Vorona, V. (2021). Study of officers' readiness for foreign language interaction in international operations. *Práxis Educacional*, 17(46), 465–487. <https://doi.org/10.22481/praxisedu.v17i46.8816> [in English].
8. Sembiring, M., Fahada, N., & Putra, S. (2026). Exploring teachers' and students' perspectives on teaching vocabulary through word puzzle games. *ALACRITY: Journal of Education*, 132–143. <https://doi.org/10.52121/alacrity.v6i1.1030> [in English].

Nenko Y.

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Language Training,
National University of Civil Protection of Ukraine
Nenko_yuliia@nuczu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0001-7868-0155>

**FOREIGN LANGUAGE VOCABULARY ACQUISITION
AS A STAGE-BASED COGNITIVE PROCESS**

Relevance of the study. The article examines the process of foreign language vocabulary acquisition as a complex, multi-stage cognitive phenomenon that involves the gradual development of word knowledge – from initial exposure to active use in communication. The relevance of the study is determined by the need to enhance the effectiveness of lexical competence formation under conditions of limited instructional time and increasing demands for foreign language proficiency in professional contexts.

Main objective of the study. The aim of the study is to analyze vocabulary acquisition through the lens of a stage-based approach and to identify effective teaching strategies that facilitate successful lexical development.

Methodology. The research is based on the analysis of scholarly literature, generalization of theoretical frameworks, and systematization of methodological approaches to vocabulary instruction.

Results, findings and conclusions. The study substantiates that vocabulary acquisition has an incremental and continuous nature and includes five interrelated stages: encountering the word, acquiring its form, understanding its meaning, consolidating it in memory, and using it in speech. Typical difficulties associated with each stage are identified, and corresponding pedagogical strategies for overcoming them are proposed.

The findings highlight the effectiveness of integrating activity-based, cognitive, and psycholinguistic approaches. Particular attention is paid to contextualized learning, especially within the CLIL framework, which promotes implicit vocabulary acquisition through meaningful tasks. The study also emphasizes the role of innovative technologies in ensuring systematic practice, repetition, and practical application of lexical items.

Significance. The practical significance of the research lies in its applicability to optimizing vocabulary teaching and improving learners' lexical competence.

Keywords: lexical competence; vocabulary acquisition; stage-based approach; foreign language teaching; innovative technologies; professionally oriented learning.

Отримано редколегією / Received: 26.04.2026

Прорецензовано / Revised: 03.05.2026

Опубліковано / Published: 28.05.2026